

տեսնէ որ ասօնիք մէկ ոճ, Նկարչական մէկ գրութիւն ունենա, հետեւարար եւ մէկ ձերքի շնորհը, միեւնյան մարդու ձեռակերտն են: Երկու գրութիւն, երկու տարր, մին Դանիէլիան եւ միւսը Մեսոպորեան չկայ հօն: Յաւելուածներու մասն խօսդ պատմշները իրողութիւն մը չէ որ կը պատմեն, այլ իսենց բանասիրական մտածորութեան արդիւնքը: Կորինի եւ Խորենացւոյն քով կարդալով թէ Դանիէլ ասորի էր, կամ թէ այրուբնը յունականին հնտեւողութեամբ կազմուած էր, ասէն կը սիմի եղագացութիւններ հանել: Կը հետեւցնեն թէ գանիէլեան գրերութիւն ըլլալու էր ըստ ասորականին 22, կամ ըստ յունականին 24 եւ կամ երկուքին խոռորդով 29 են (ասես վերը, էջ 82—91):

Բայց այս բոլորը անհիմն է:

Ս. Ա. Պարոնեան (Երկրագուն 1885, էջ 101—3), որ Դանիէլիան գրերուն անփոփոխ շարունակութեանը կորմնակից է (իրեն հետ նաեւ ԶարքՀանալիան, Հնի Դպր. Պատմ., էջ 48), բացի Փարագեցւոյն վկայութեանէն կը բերի նաև հետեւ Երկու պատմառութեանութիւնները. 1. Հնութեանը յարդի բան մէկ. մարդիկ ամէն ժամանակ աշխատած են պահէլ հնութիւնը. այս զգացմններով Մեսորուն ալ պիտի պահէր Դանիէլեան գրերը. 2. Եթէ հայերը այնպէս պինդ փարեցան Դանիէլիան գրերուն, երկու տարրի գործադրեցին եւ շատեր վարժեցան անոնց, ուրեմն Մեսորու անկարող էր անտես ընել զանոնք:

Մեսորու հայերէն գիր կը փնտուէր եւ ոչ թէ հնութիւն. Պարոնեան այս պատմառաբանութիւնը կու տայ այն պատմանով որ կը կարծէ թէ Դանիէլիան գիրը հայերէն է եւ թէ այդ գրերով գրուած հայ գրականութիւն կար: Այսպէս է նաեւ Տաղաւարեան. “Մեսորու կամեցան հաւատարիմ” մայ հնութեան, պահէլ այդ գրերն ոյնութեամբ, զի ազգային էին եւ նուիրական եւ ինչն թողոյր այդ ազգային նորիսական գրերն եւ բոլորին նորեր գտնելու աշխատէրն (էջ 25—26). Բայց մէկ գիտելք որ Դանիէլիան գիրը հայերէն էր, Մեսորու այդ գրով գրուած բան մը հազիւ թէ գտած ըլլար, կամ եթէ գտած էր՝ անմիջապես տեսած ու հասկած էր որ տուր այրուբնի մը հետ գործ ունի. եւ այս հանգամանքը միայն բաւական էլլոր իսկոյն եւեթ մէկ կոլմ նետէր զայն:

Երկու տարուան փորձ ըստած երկու գարչ չի նշանակեր: Այսայելով այն ժամանակի հանգամանքնը պայտան կարծ ժամանակի մէջ՝

Դանիէլիան այրուբնը շտա ողինչ տարածութիւն ունեցած պիտի ըլլար: Մեսորու իր գրերը 35 տարի տարածեց անխոնջ շանկերով. իր գործը շարունակեցին իր յաջրդներն անշադար եւ այնու ամենայնին մէկ-երկու դար յետոյ կը գտնենք որ Տարանի մէջ գեր Մեսորու Մետաղի կիշխուէ:

Տեր կարծիքն այն է որ Մեսորու Դանիէլիան իրեւը բոլորովին մէկ կոլմ դնելէն յետոյ՝ իր այրուբնը ամբողջապէս ինքը հնարեց:

(Ըստուածիւն)

ՀՐԱՋԱՑ ԱՇԱԽՈՒԱՆ

ԵՐԵՒ (= ԵՐԵՆԵՑՆ) Ի ԵՐԵ Դ Ե Վ Ե Կ Ե Ա Ր Ե Ւ Ե Լ Ի Ե Զ

Այս աշնեանի հին գրաբարի հասարակութեան անսամբլը, այսու հանգերծ թուշանդնդ աւ է թ. Չ ո նի գասուն մէջ վաւերապէս գործածական համարած մէն ձեւը (Քննակ. Գերակ., Նախաշաւիլ, էջ 64) կարելի չէ սյուր իրեւ դասական պատմապանել: Մէն է վիշտ առգէն անհանութիւններու եւ գերականական սիալներու կարգին մէջ գրած է ձեւը, Հանդ. Ամ. 1903, էջ 230, ուր յաւաշ բերուած քանի մը ուժնեներուն աշարակատութիւնը ձեռագրական եւ բնազդական համամատութիւններով կարելի է վերջականապէս վճռել:

Հինգերորդ գարու գասական հայերէնի մէջ նկատուած շատ մը վերպաներ ծագած են պարագանէն համաստուպարութիւններէ: այսպէս յառաջի ենակ է նաեւ ունի ձեւը “ամր.” կամ “անմ.” համաստութենէն, որուն ուղիղ ընթերցուածն եր ասկայն անենայն. մեր այս կարծիքին շատ զօրաւոր պաղացոյ է Ուկ. Մեկն. Մատթ. Ա. էջ 745 ու առզե “Եթէ ոչ յոնէն առեալ առանձինն ոչ կազմու, որուն գեր Պարսիք օրինակ կը գնէ “ամր.”, ըստ այս բան հարազատ ձեւն յափուուէ (Հմեմ. Թռուն ան, Հատ. Ընթ. Ա. էջ 90). այս կարգի տակ կը գնեմ հետեւալ երեք յա-

1. Պարագանէ ալ գործածած է գ անգամ. “Եւ չըրածնին ալիւոց անին յական քթթելու Աւակիք Լավուածները”, էջ 30:

2. Եւելուու է մասնաւորապէս թուական ածականներու անհամատութիւնները, մէ բառ անցամ մած սպրած է զառական հայերէնի մէջ. Հմեմ. էջ 18 (Առաջընաւ, էջ 311, Խառօթ. 1) և Բուշ զանդայ Մ օրինակ Ամենա, ի. և Ֆիլ., դ. 8 է բ. Մ բարդ աշեագրիները. Zeitschrift für Armenische Philologie, II, էջ 280, Ժանօթ. 2:

ուղերձութիւնները. “Այսու ամենին, Ոսկ. Մէկն. Պատ. Ա. Էջ 295, Մատենագրաբանի թիւ 42 Զեռագիրն ունի “Այսու ամենային” հարազան ձեւը. Յերօնիմի մայ թագաւորութեանց գրոց յաւացարանին “Եւ պաշտո գումարին միանգաւածոյն հնդին աւքնանդրութեանց դիրք քսան եւ երկու ընդ ամենայն, հատուածը (Բագմավէպ, 1877, Էջ 203) Մատենագրաբանի թիւ 47 Հեռագիրն մէջ կը փոխուի “Ընդ ամեն, իսկ թիւ 310 Զեռագիրն մէջ մի եւ նոյն հատուածը “Ամեն”, համառութեամբ կը ներկայանայ, որ թէ “ամեն”, թէ “ամենանը իր համաձայն աղացուի լութերողին գիտութեանը համաձայն, այսուի ծագած է նաև Արքաթ անց գոսի “Ճնեալ դասինքն ամեն այն լուսակիցն էին, Էջ 385, նախագաւութեան թձա օրինաներու մէջ “ամեն ընթերցում:

Յաջորդ վկայութիւններու մէջ պահուած ամեններ ու միալարութեան արդինք են եւ կամ յետին ժամանակներու ներմանաւում. Ոսկ. Մէկն. թու. Էջ 11, “ամեն եւ ի միսկ, եղծուած բառերը մեր օրինակը (թիւ 223) կը կարգոյ “ամեն եւ ի միսկ, որ պիտի ըլլաց “ամենային իսկու, հման. Սէքէր. Էջ 121, “Եւ ես ամենիմ զատուածութեանց քայլարդութիւնը գրարդցիք, Էջ 182, “Եւ ամենիմ ի միտուն, Էջ 138 “ամենիմ ամենանը մարդ կենաւանի է, ու Կէրերաւանի ի նոյն մենացիթեան մէջ կը կարդանց գարձեալ, Էջ 470, “Զիթէ ոչ զամեն, գոնեա ուսկաւ ինչ ժամանակեցցեն, զրտ ասկային հրատապիկը գրած է “ըստ պահանջման կարգի բանիցն, առանց միտ գնելու բառիս խորթութեան. կարելի չէ կարգալ “զամանուին”, Եւ աերեայ Նէ. Պատմաթեան “վկայըն ամենը, Էջ 345, պէտք է առարջն համաձայն Մէրքսի հետ ուղղագրել վկայըն ամեն (Հման. The ecclesiastical history of Eusebius, ed. Wright and M^o Lean, Էջ 267). իսկ Բառունուոյ, “Եւ ի դատաստանաց ամենին հրցին, ձեւը ուղղացրած է արքէն Այսուն եւ ան ճնականու քերականութեան մէջ “ամենին, Էջ 64, հմտն նաեւ նոր այր, Բառ ապրնաթիւն, Էջ 14—15. ուրիշ ճամփուլ սպրտած մաս է բառը Զգոնի հնեաեւալ հատուածին մէջ, “Ասաց յարենս, անինեալ ամենայն՝ որ առանց զգոյր իր ինութեան, հանդերձ այլովք ամենին, Էջ 222, այսինքն գաղափարուց փոխանակ Ա. Գորց յառաջերձութիւնն ամրոջապէս դնելու, ինչպէս ունի ասոր բնագիրը Եւ ըստ այս ինչպէս ուներ հայ նախագաղափար օրինակը, փորձած է իր կողմանէ համառութիւն մը “հանդէրք

1. Բառիցը պահէս ներցած է ամեն այն անսպառ մասը, ինչպէս նկատել առած ենք պլուր, Հանդ. Ամս. 1911, Էջ 474.

այլովք ամենին, անհաշակ յաւելուածով՝ Զգոնի հայ բնագիրն ասորերէնէ շատ հաւատարի թարգմանութիւն ըլլալուն չորսին (Հման. Sasse, Prolegomeni in Aphraatis, sermones homileticos, Lipsiae, 1879, Էջ 25) “յայս ամենց պլուր թեանց, նախագաւութեան, Էջ 222, նորատախզ իրեն, յետսամն ու կարելի չէ Տօջէլ, վասն զի ասորերէնի մէջ կայ ամենց յաւելուածը լլ Ամեն Առ Յօ. Graffin, Pet. syr. I, Էջ 515, ասկէ սովորյն չի հետեւիր բնաւ հարազատութիւնը:

4. Ա. Ալլոյանին:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՎՐԱԿԱՆ ԲՈՒՐՐՈՒՑԻՆ ԴՐԱԳԱՐԱՐ

(Շարուանականին)

18. || Սահակ Վարդանի (այսինքն Շապուհ Բագրատուանոյ) համաձայն, Էջ 78, Աշոտ Քամի Երկրութ որդին էր. արքին Թովմէ. Աքրոնի ալ. Բ. Չ. 117, վահակ էր զարգարած Աշոտի երեց որդիներն կը համարի:

Սահակ իրեւ հայ իշխան առաջին անգամ կը յիշաւ ժամանակակից պատուածի մը Մարտինասիս Տէլ-Մահէւն, ՔՈԽԱՍԱՄԵԱՆ ազանցոյն ծագման շատ կարեւար աղեղութեանցը մէջ, “1140ին (1. Հանկ. 829) Միլոյակը” Յունաց կայսրը մեռու եւ թեփիլու թաքարուրեց: Բուլղարունը եւ գորդան արաբները անոր հպատակցան:

Քուրդաններն աւազանիր էին եւ կրօնով չեթանու իրենց նախնեաց պատուած մը վայ հիմունաց աւանդութիւն մը ունեին, թէ իրենց մէջն Մահէկի անուամբ թաքարու մը պիտի ելեւի, որ “ապդէրը իրեն հաւասարու պիտի առանցորդէրու եւ զինըն Աստուած պիտի հռչակէին. իր թագաւորութիւնն ուրիշի մը պիտի անցըներ եւ պապէս յաւելուած պիտի շարունակէր: “Իրեն հաւասարութիւնը, եթէ մենակը քառասուն որեն յարութիւն պիտի առնուն եւ իրենց ընտանեաց պիտի գառնան եւ յետոյ սուրբ տեղ մը պիտի երթան:

Երդ այլ ժամանակներս երեւան եւան այս պատուած Մահէն: Երեսոր քողով ծածկուած էր, երբեմն ինք զններ քրիստոս կ'անուանէր, իսկ երբեմն Հոգէն-Ասուր: Օրէ որ ամբովիք եւ մեծամեծներն կը հաւարուէին անոր Հուրիւն: Ամեն գատակարդէ բացմանթիւ գունդէրը ժողովակեան անոր քողով կողովուտի եւ գերիներու յաւով: Իր բնակութիւնը Քարգավայի պաշտա-

1. Այս նամբով մտած է նաեւ իս այն անսպառ մասը, ինչպէս նկատել առած ենք պլուր, Հանդ. Ամս. 1911, Էջ 474.